

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

ПАВЛІНЧУК Тетяна Іванівна

УДК 821. 161. 2. 09 "19"

**ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЕВДЕМОНІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА
ВИННИЧЕНКА**

10.01.01 – українська література

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі українського літературознавства та компаративістики Житомирського державного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
БІЛОУС Петро Васильович,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри українського
літературознавства та компаративістики.

Офіційні опоненти: – доктор філологічних наук, професор
МОРОЗ Лариса Захарівна,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
провідний науковий співробітник відділу
української класичної літератури;

– кандидат філологічних наук, доцент
КОШОВА Інна Олексіївна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, доцент кафедри
української літератури та компаративістики.

Захист відбудеться "14" грудня 2010 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.178.01 в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

Автореферат розісланий "11" листопада 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Нога

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Постать В. Винниченка як політичного діяча, письменника-прозаїка і драматурга, художника, автора філософських трактатів викликає жвавий інтерес, наукові суперечки та появу великої кількості праць, присвячених його біографії і творчості. Першими на його твори відгукнулися сучасники: І. Франко, С. Єфремов, М. Зеров, І. Свенціцький, П. Христюк, М. Євшан. Посилена увага до особи письменника пояснюється його популярністю. Так, оцінюючи літературну ситуацію 1920-х років, М. Шкандрій зазначає, що В. Винниченко і М. Хвильовий мали найбільший вплив на українських письменників у 1920-х роках, оскільки їх найбільше читали та обговорювали. У 80-х роках ХХ ст. читачі мали можливість ознайомитися з розвідками українських дослідників за кордоном – Г. Костюка, котрий звернувся до постаті В. Винниченка у контексті його доби, та С. Погорілого, котрий здійснив огляд не опублікованих на той час романів письменника. Огляд малої прози та окремих романів зробив І. Качуровський, зосередившись на особливостях поетики та індивідуальних рисах авторського стилю.

Подальші наукові дослідження розглянули творчість В. Винниченка з погляду генетичних і типологічних зв'язків з європейськими літературами – В. Панченко, пошуку художнього та етичного ідеалу – О. Векуа, утопічного та антиутопічного дискурсів – О. Гожик. Викликала інтерес і драматургія письменника, про що свідчать дослідження Л. Мороз, С. Михиди, В. Гуменюка та ін.

Дослідження творів В. Винниченка доводить, що художній світ письменника невіддільний від його світогляду та філософських рефлексій. Однією з найважливіших проблем, що стала лейтмотивом творчості, є зображення гармонійної, врівноваженої, фізично і психічно здорової, корисної суспільству щасливої людини.

Незважаючи на чималу кількість наукових праць (Г. Баран, Т. Гундорова, Н. Гусак, Є. Лазик, Н. Михальчук, С. Погорілий, Г. Сиваченко), варто визнати можливість нових підходів до розуміння питання людського щастя, феноменів добра і зла, сили і слабкості, особистості та її місця в суспільстві, моральних приписів, раціонального й природного начал, що й досі не втрачають своєї актуальності. Письменник мав оригінальний підхід до висвітлення цієї проблеми: відійшовши від опису людського задоволення, ускладнив його роздумами персонажів, рефлексією, філософічністю, дискусіями щодо суперечності моральних принципів, проблемами редукції добра і любові до ненависті, недосконалості суспільства, готовності на самопожертву заради добра іншого, віднайдення власної ідентичності, симпатією до сильних особистостей, що не втратили людяності, тощо. В. Винниченко розширив джерела, які впливають на відчуття приємності, осмислення власного призначення та відчуття щастя.

На нашу думку, дослідження творчості В. Винниченка у цьому напрямку дає змогу розширити діапазон подальших наукових зацікавлень, компаративних пошуків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі українського літературознавства та компаративістики Житомирського державного університету імені Івана Франка. Тема дослідження затверджена вченою радою університету (протокол № 3 від 26 листопада 2002 року) та Науковою радою з проблем "Класична спадщина і сучасна література" (протокол № 3 від 12 червня 2003 року). Тема пов'язана з науковим проектом кафедри "Історична поетика української літератури".

Мета дослідження – з'ясувати й вивчити особливості художньої інтерпретації евдемонізму у творчості В. Винниченка, зокрема естетичні й етичні погляди письменника, основні положення його теорії "конкордизму", а також провідні тенденції у висвітленні проблеми щастя в художніх творах та щоденникових записах.

Завдання дослідження:

- вивчити філософське підґрунтя художньо-естетичних поглядів В. Винниченка;
- простежити тенденції висвітлення проблеми щастя та його досягнення у творах та щоденникових записах письменника;
- з'ясувати особливості художнього вираження евдемонізму у творчості В. Винниченка.

Об'єкт дослідження – художня спадщина В. Винниченка (мала проза, романістика, драматургія), щоденникові записи, епістолярій.

Предмет дослідження – художнє вирішення проблеми щастя як основи моральності у творчості В. Винниченка.

Методологічною основою дисертації є праці з філософії (Аристотель, Г. Башляр, Ж. Гюйо, К. Нешев, Платон, Ж. Сартр, Г. Сковорода, В. Татаркевич, Л. Фейербах, М. Хайдеггер, П. Юркевич, В. Янкелевич та ін.), психології (Г. Адлер, З. Фройд, Е. Фромм), а також наукові роботи вітчизняних дослідників творчості В. Винниченка: Г. Баран, О. Векуа, Т. Гундорової, І. Кошової, Н. Михальчук, С. Михиди, Л. Мороз, В. Панченка, Я. Поліщука, Г. Сиваченко, В. Хархун, та ін.). Застосовується комплексна методологія, домінуючим методом у якій є герменевтичний.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше здійснено аналіз творчості В. Винниченка у контексті евдемонізму, досліджено особливості інтерпретації проблеми щастя у творах різних жанрів, систематизовано передумови, що сприяють або не сприяють відчуттю особистісного та суспільного щастя: почуттів радості й суму, феноменів свободи й віри, добра й зла, процесів руйнування й створення, усвідомлення національної ідентичності.

Теоретична цінність дослідження. Розроблено теоретичний дискурс інтерпретації одного з ключових концептів у творчості В. Винниченка – досягнення людиною особистого і суспільного щастя в конкретних історичних обставинах.

Практичне значення дисертаційної роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані у подальшому вивченні багатогранної творчості В. Винниченка, а також у навчальній роботі у вищій та середній школі.

Апробація дисертаційної роботи. Матеріали дисертації були апробовані таким чином:

I. Доповіді на конференціях:

1. VII Міжнародна наукова конференція молодих учених. – Київ, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – 24-26 червня 2004 року.
2. Всеукраїнська наукова конференція "Валерій Шевчук у духовному просторі України". – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – 5-6 жовтня 2004 року;
3. Всеукраїнська науково-практична конференція "Формування громадянських цінностей старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах". – 8-9 грудня 2004 року;
4. Конференція "Література та літературознавство: історія і сучасність". – Житомирський державний педагогічний університет. – 20-21 квітня 2004 року;
5. VIII Міжнародна наукова конференція молодих учених. – Київ, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – 21-23 червня 2005 року;
6. Всеукраїнська науково-практична конференція "Підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми в системі післядипломної освіти". – Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. – 22-23 листопада 2007 року.

II. Окремі матеріали дослідження були використані у навчально-педагогічній роботі в Житомирському обласному педагогічному ліцеї.

III. Під час наукового стажування у Познанському університеті ім. А. Міцкевича (Польща) було здійснено компаративне дослідження на тему: "Formułowanie koncepcji szczęścia przez pryzmat wyrzeczenia i śmierci w utworach W. Winniczenki "Historia Jakimowego gmachu" i S. Przybyszewskiego "Śnieg" ("Формулювання концепції щастя крізь призму самопожертви і смерті у творах В. Винниченка "Історія Якимового будинку" і С. Пшибишевського "Сніг").

За темою дисертації здійснено 5 публікацій у фахових виданнях.

Структура дисертації: Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (169 позицій). Загальний обсяг – 180 сторінок, з яких 165 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання та новизну дослідження, окреслено його предмет та об'єкт, наукову методологію, визначено теоретичне та практичне значення, подано інформацію про апробацію результатів, публікації та структуру роботи.

Розділ 1. – ”Філософське підґрунтя художньо-естетичних пошуків Володимира Винниченка” – розкриває теоретичну основу дисертації.

У підрозділі 1.1. – ”Історія та розвиток евдемоністичних учень” –розглядається історія становлення філософської проблеми щастя та його досягнення.

У пункті 1.1.1. –”Щастя як етична категорія” – з’ясовується визначення щастя у психологічному дискурсі: почуття радості, внутрішнього задоволення, позитивного стану психіки, що з’являється внаслідок відповідних умов життя, тривалого доброго самопочуття, реалізації прагнень, мрій. Довготривалий стан щастя розуміється як гармонія, внутрішній спокій, позитивний баланс життя, цінність. Усі характеристики стану, названого щастям, мають позитивне значення і сприймаються як найвище благо, як предмет прагнень окремої особистості і щонайбільшої кількості людей, суспільства. Людина, котра досягає щастя сама або причетна до щастя іншого, є творцем найвищого блага. Щастя, як і задоволення, є оціночною категорією, думкою самих суб’єктів про свої переживання і сприйняття життя з погляду внутрішніх критеріїв, незалежно від того, що про це думають інші люди. Психологічна реальність щастя передбачає, що особа знає, відчуває щастя й не сумнівається в ньому.

У пункті 1.1.2. – ”Гедонізм та евдемонізм” – подано визначення ключових понять. У гедонізмі загальна мета всіх моральних вимог зводилася до отримання насолоди й уникнення страждання. Епікур вважав, що життя повинно зважати на потреби інших людей і бути справедливим, впорядкованим, помірним. Щасливе життя, за Епікуром, доступне людині. Саме у філософії Епікура Г. Сиваченко вбачає витoki Винниченкового розуміння щастя. Особливо приваблювала письменника ідея незалежності щастя, яке бере початок у моральному і фізичному здоров’ї та гармонії зі світом.

Іншим напрямком вирішення питання пізнання щастя є евдемонізм – філософсько-етична традиція і життєва установка, яка вбачала щастя основною і кінцевою метою прагнень людини та критерієм моральної діяльності. Орієнтація на щастя означає визнання того, що кінцевою цільовою причиною, а відповідно і загальною ціннісною основою діяльності є сам суб’єкт. Аристотель вважав, що щастя як мета діяльності є явищем досконалим і самодостатнім. Евдемонізм зосередив увагу на проблемі відношення страждання і задоволення, чуттєвого й раціонального, дії і результату. Принцип задоволення (щастя) і принцип добродесності (обов’язку) стали основою найвищого морального блага.

У пункті 1.1.3. – ”Утилітаризм та утопічні теорії щастя” – вивчається питання сприяння добробуту людини та щастю суспільства. Етична теорія, що вбачала мету людських прагнень у здобутті ”найбільшого щастя для найбільшої кількості людей”, отримала назву утилітаризм, або соціальний евдемонізм. Термін ”утилітаризм” був уведений англійським філософом, економістом і логіком Д. Міллем, котрий називав щастям не особисте, а загальне щастя. Особливого значення

набуває питання корисності. Англійський філософ і правознавець І. Бентам вважав, що користь – це насолода, тобто відсутність страждання, а корисність дій визначається тим, наскільки вони служать суспільному благу. Така мораль визнає в людині здатність пожертви власного найбільшого добра для добра інших.

У XIX ст. з'являються утопії з чітко вираженою ідеєю досягнення всезагального щастя. Утопічні теорії, які ставили за мету ошчасливити людство, подеколи не враховували, що життя за єдиним зразком не може бути щастям для всіх, а тому іноді утопії як програми найкращого облаштування світу були навіть у колізії зі щастям.

У пункті 1. 1. 4. – ”Щастя поза евдемоністичним дискурсом” – з'ясовується, що прагнення до задоволення та визнання щастя за єдину мету діяльності людини можливе не завжди.

Цінності й задоволення, які, власне, і становлять поняття блага, наповнюють людське життя у різних співвідношеннях. Позитивний баланс життя, що визначається врівноваженістю всіх можливих благ, свідчить про наповненість і осмисленість існування і може бути названий щастям.

У **підрозділі 1. 2.** – ”Модель щастя як особистісної цінності” – вивчаються етичні категорії добра, задоволення і страждання, а також простежується перспектива досягнення щастя.

У пункті 1. 2. 1. – ”Категорія добра як складова щастя” – з'ясовується, що роль добра у проблемі пошуку щастя не випадкова, оскільки, маючи позитивне значення, і добро, і щастя співвідносні з поняттям блага. В евдемонізмі під найбільшим благом розумілося щастя. У баченні Аристотеля саме щастя є добром. Сенека був переконаний, що бути щасливим – означає бути у відповідності з природою, у згоді з розумом. Розвиваючи думку далі, Сократ формулює іншу тезу: щастя – це вміння розпізнавати добро і зло.

Важливу роль поняттю добра у філософських працях надавали представники української філософії. Центром душевного і духовного життя людини П. Юркевич називав серце. Серце, на його думку, є центром усіх пізнавальних дій душі та морального життя людини. Пошук суті добра не обмежується самими зусиллями пізнавальної діяльності розуму – це акт щирої душі, щирого серця. Риси кордоцентризму були притаманні й поглядам Г. Сковороди, життя якого було спрямоване на пошук шляхів досягнення щастя. Кінцевим результатом будь-яких людських поривань він уважав радість серця.

У творах В. Винниченка простежується закономірність: прагнення власного щастя робить героя егоїстичним, вимушено злим. Натомість бажання зробити добро іншим облагороджує його. Особистість, яка зможе подолати межу, за якою стоїть бажання добра, а отже, щастя людству, зможе усвідомити свою унікальність і важливість призначення, а в результаті сама буде щасливою. Підтвердженням цих роздумів став мотив месіанства у творах письменника.

У пункті 1. 2. 2. – ”Зумовленість щастя розвитком особистості” – виявлено, що повнота особистості, її вміння глибоко осмислювати, почувати, ставити перед собою завдання різної

складності та вміння їх досягати є передумовою пізнання щастя. Так, у творах В. Винниченка здатність досягти мети виконує роль перевірки дієздатності героя, навіть якщо перед ним поставлені сумнівні завдання і недосяжні ідеї. Щастя є формою вияву сенсу життя.

Евдемонізм возвеличує щастя до морального принципу поведінки; він ґрунтується на тому, що внутрішню розірваність особистості, як і колізії між людьми, можна подолати, якщо людина буде вірною своїй первинній спрямованості на щастя – правильно його розуміти і свідомо до нього прагнути. Евдемонізм розглядає щастя не лише як насолоду, а й як здатність отримувати її на основі досконалої організації внутрішнього світу людини та її стосунків з іншими. Щасливою і добродібною є людина, котра спроможна гармонійно розвиватися і приносити насолоду не лише собі, а й іншим.

Ідея щастя невіддільна від ідеї реалізації людини, тобто від філософсько-етичних уявлень про задоволення інтересів і потреб людини, її розвитку. Евдемоністична етика одна з перших поставила питання про людську поведінку, про діяльність, поза якою неможливо говорити про прояви моралі. Моральна людина – це людина дії, істота, яка проявляє свої якості, свою сутність через активний вплив на оточення. Сильні особистості у творах В. Винниченка, як правило, здатні змінювати бездіяльних, натомість безхарактерність часто стає протилежним фактором, який негативно впливає на долю, перешкоджає формуванню повноцінної особистості ("Таємність", "Зіна", "На той бік").

У пункті 1. 2. 3. – "Діалектика задоволення і страждання" – з'ясовується, що етичну цінність має не тільки задоволення чи щастя, а й страждання. Якщо прийняти за факт, що метою людських бажань є уникнення болю і тривоги, то очевидним є те, що потреба в стані насолоди з'являється тільки з появою страждань. Епікур стверджував, що будь-яка насолода є благом, але не кожна заслуговує на вибір; так само будь-який біль є злом, але не кожного болю треба уникати. Варто відзначити і погляди філософів на чуже страждання. Л. Фейєрбах був переконаний, що "в основі самого співчуття лежить прагнення до щастя". Що більш байдужа людина до власних страждань, то більш байдужою вона є до страждань інших.

Однією з причин, що віддаляють щастя та обмежують свободу особистості на шляху його досягнення, є розуміння смертності й минулості живого. Великий вплив на розвиток модерністської філософської думки справили погляди Ф. Ніцше та його констатація "смерті Бога". У зв'язку зі "смертю Бога" закономірно постало питання про сенс людського існування. Не менш очевидною є і відповідь: за умови, що Бога немає, сенс життя, якщо тільки він є взагалі, полягає у ньому самому. Саме ця обставина примушує сприймати життя з особливою увагою, накладає обов'язок розуміти його, відчувати, переживати. Прискіпливу увагу до людських страждань, пов'язаних із соціальною та екзистенціальною несправедливістю, прагнення поєднати раціональне та духовне, досягти внутрішньої гармонії та особистісного й суспільного щастя спостерігаємо у

творчості В. Винниченка. Подеколи персонажі наполегливо намагаються позбутися почуттів, оскільки саме вони виступають джерелом страждань, але більшість із них таки зберігає здатність до почуттів.

У пункті 1. 2. 4. – ”Перспектива досягнення щастя” – розглядаються погляди щодо можливості досягнення щастя. Найбільш поміркованим, на нашу думку, є твердження про те, що поняття щастя й нещастя не виключають один одного, а здатні співіснувати в єдиному суб’єктивному просторі особистості і з певних причин виявляють незалежність один від одного, а відділення теми щастя від теми нещастя є неможливим. Якщо щастя недосяжне, то й нещастя, за аналогією, теж недосяжне.

В. Татаркевич звертає увагу на явище досконалості: особистості, людських справ, суспільств. Бути енергійним, мудрим, творчим, здійснювати величні справи, сприяти справедливості – це важливіше, ніж бути щасливим. Крім того, окремі переживання цінуються більше за щастя: нехай люди переживають глибше й повніше – це також може бути важливішим, ніж бути щасливим. Отже, існують вищі, цінніші за щастя блага, заради яких можна від нього відмовитися. І. Джидар’ян вбачає у феномені щастя ”якісно негомогенне утворення особистості, складну когнітивно-емоційну структуру, пов’язану з усвідомленням повноти й реалізованості індивідуального буття і закладених у кожному індивіді потенцій, переживанням досягнутих у житті гармонії та досконалості”. Таке визначення підтверджує, що стан щастя є комплексом найрізноманітніших позитивних складових і залежить не тільки від психічного стану людини, її сприйняття певних життєвих явищ, а й світогляду, переконань та духовного розвитку особистості.

У **підрозділі 1. 3.** – ”Щастя у світоглядній системі Володимира Винниченка” – вивчається питання Винниченкового розуміння щастя.

У пункті 1. 3. 1. – ”Конкордизм як система самовдосконалення та шлях до гармонії” – з’ясовуються витoki бачення щастя письменником, досліджується поняття конкордизму, дискордизму, акордизму. В. Винниченкові була близька філософська система Епікура та його ідея самовдосконалення і творення щастя. Г. Сиваченко простежує також вплив інших філософських учень на світогляд Винниченка, зокрема поглядів А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, З. Фрейда, проводить паралелі з буддистськими теоріями. Письменник вважав, що досягнення щастя можливе за умови роботи над собою. Важливу роль відіграють поняття рівноваги, справедливості й узгодження всіх сил.

Шлях повернення до природи, здорової їжі й гармонії між людиною і природою В. Винниченко назвав конкордизмом. Таку ж назву має і двотомна праця та висвітлені в ній положення. Протилежним до конкордизму виступає поняття дискордизму. У романі ”Вічний імператив” з’являється поняття акордизму – способу людського життя, побудованого на повній

гармонії "Я" і "Ми" та на харчуванні здоровою їжею, висвітлюється проблема гармонії колективу та індивіда.

Розглядаючи постулати конкордизму у контексті трьох найпоширеніших теорій щастя: аристотелівської, томістичної та утилітарної, – Є. Лащик виявляє, що Винниченкова теорія становить четверту можливість філософського вчення, оскільки у творах "Конкордизм" та "Нова заповідь" письменник створює нову моральну систему.

С. Погорілий помічає, що тема людського щастя у творчості В. Винниченка з роками зазнала еволюції, оскільки із побутового мотиву ранніх творів переросла у велику тему в образах. Конкордистські теми можна знайти у багатьох творах письменника, зокрема "Щаблі життя", "Брехня", "Базар", "Рівновага", "Сонячна машина", "Лепрозорій".

У пункті 1. 3. 2. – "Конкордистське існування зі сторінок Винниченкового "Щоденника" – досліджуються висловлені у приватних записах думки письменника про можливість гармонійного життя, забезпечення суспільного щастя, оприлюднення власних філософських ідей. Тема "чесності з собою" знайшла своє відображення у творчій спадщині В. Винниченка. У щоденнику письменник порушує також питання про чесність із мистецтвом. На думку В. Винниченка, портрет (образ) не повинен відображати тільки негативні та нездорові людські якості. Більш чесним було б знайти здорове й добре, що є справжнім у людині, її суттю. Виходячи зі сприйняття портрета як відображення істини, доречно провести аналогію з уайльдівським „Портретом Доріана Грея”. Негідне життя і потворний образ Доріана, що віддзеркалилися на картині, були його сутністю. Нечесність у мистецтві, яке є іншою стороною особистості митця, спричиняється до спотворення уявлення про його образ, вишукування у зовнішніх, найбільш помітних рисах, несправжніх, хибних, ігнорування внутрішнього світу й істинних мотивів учинків. Водночас з’являється ризик помилки в самооцінці та прийняття суб’єктивного бажаного за дійсне.

Особливо емоційні висловлювання на сторінках "Щоденника" з приводу браку гармонії та невлаштованості особистості в суспільстві підтверджують неперервність роздумів В. Винниченка над питанням можливості віднайдення порозуміння та досягнення єдності й щастя, що, без сумніву, знайшло своє вираження у художніх творах.

Розділ 2. – "Феномен погодження стихій-антагоністів на шляху до внутрішньої гармонії у прозі Володимира Винниченка" – простежує роль протилежних явищ радості / суму, добра / зла, ненависті / любові, справжності / несправжності, руйнації / створення у пошуках внутрішньої гармонії особистості.

У підрозділі 2. 1. – "Мотив відчуження найкращих як свідома відмова суспільства від щастя" – на прикладі оповідань В. Винниченка досліджується вплив почуттів радості й суму на психічний стан персонажів, а також з’ясовується, що здатність переживати ці почуття стає показником унікальності героя і є способом переживання ним щастя. Проблема досягнення щастя

залишається на рівні ще не втіленої ідеї ("Лепрозорій"). Не прийнятий суспільством персонаж повинен відійти за куліси в очікуванні кращих часів для реалізації благородного задуму. Такий неприйнятий, незрозумілий, забутий, вигнаний персонаж у творчості В. Винниченка завжди має рацію, а його відчуження є наслідком відмови суспільства від щастя.

У пункті 2. 1. 1. – "Концептуальна роль радості у досягненні щастя в романі В. Винниченка "Лепрозорій" – аналізуються висвітлені у творі необхідні для щастя чинники. "Лепрозорій" вважається романізованим втіленням етико-філософської системи конкордизму. Головна героїня Івонна Вольвен, що є втіленням природності, здоров'я й гармонії, своїм життям підтверджує або спростовує уявлення пересічних людей про щастя як про радість, зокрема безпричинну, здоров'я, багатство, славу тощо. Засобом характеристики персонажів є сміх, схожим художнім виразником душевного стану виступають очі. Очі й усмішка стають провідною характеристикою незвичайних персонажів, своєрідним знаком розрізнення, вказівкою їхньої вищості й невідповідності загалу. Важливого значення набуває думка одного з героїв – письменника Клода Бартеле, – що сенсом існування окремих людей і цілих націй є творення щастя, а не панування, могутності, розкошування. Учення Івонни та прагнення написати апель до людства набувають символічного значення і претендують на творення релігії, оскільки сучасне життя на землі – лепрозорій – констатує дискордистське існування, з якого можна порятуватися (майбутній рай) завдяки дотриманню певних принципів, досягненню рівноваги й погодження усіх сил.

У пункті 2. 1. 2. – "Відчай неприкритої правди: природа суму в оповіданнях "Ланцюг" і "Чудний епізод" – вивчається здатність персонажів відчувати сум, що є свідченням тонкого світосприйняття й розуміння істинної краси і виявом внутрішньої сили персонажа. Відмова Єлени ("Ланцюг") служити суспільству, використовуючи власну вроду, робить красу безглуздою. Після втрати Єленою краси внаслідок хвороби зникає її колишня сила.

В оповіданні "Чудний епізод" розуміння мистецтва стає синонімом духовно багатой людини. Справжня краса відкривається разом зі скульптурою такої негарної жінки, "що не можна було одірвати очей". Поява триєдиного образу *Потворність-Сум-Краса* підкреслює роль суму, що є переходом від однієї категорії до іншої. Ж.-П. Сартр називає красу реальним втіленням істини і джерелом найшляхетніших одкровень. "Краса" скульптури-"мари" є одкровенням істини: це потаємна і невллова сутність кожної людини. Сум виконує розрізнявальну функцію, допомагає ідентифікувати схожих людей. Мисткиня стверджує, що горе – рід не Краси, тому негарні такі нещасливі. Горе й нещастя Єлени ("Ланцюг") та Наталі ("Чудний епізод") полягає у порожнечі внутрішнього світу. Взаємозв'язок "краса-сила" виявляється дійсним тільки за умови істинної краси.

У підрозділі 2.2. – ”Доброчинність на службі моральності” – на прикладі малої прози В. Винниченка досліджується здатність людини до добрих вчинків, що є спробою позитивного впливу на долю іншого та сприяння його щастю.

У пункті 2.2.1. – ”Добровільна самопожертва, або Ціна чужого щастя” – на матеріалі оповідання ”Радість” виявлено, що обов’язковою умовою щастя є доброчинність, разом із тим з’являється нове бачення того, що корисне: вчинок, вигідний не тільки суб’єктові, але й оточенню. Учинок головного героя – Запечатаного – відхід від власних принципів і брехня заради порятунку негідника Віталія від самогубства є самопожертвою, що повинна підтвердити перемогу добра. Страждання персонажа, які стають наслідком доброчинності, не переважають значення добра і не свідчать про неправильність його дій, навпаки, ціною чужого щастя у творах В. Винниченка подеколи стає навіть життя благодійника.

У пункті 2.2.2. – ”Ненависть як метафора добра: демаскування злого у творчості В. Винниченка” – простежується використання письменником мотиву ненависті як єдиної можливої і правильної реакції на негативні явища. Агресія зазвичай спрямована проти того, що, на думку персонажа, є неправильним, але його можна виправити, тобто зруйнувати негативне за допомогою сили-агресивності, негативного заради позитивного. У такий спосіб ненависть набуває ознак справедливості. У психологічному дослідженні природи деструкції Е. Фромм називає добром те, що служить життю, злом – те, що служить смерті. Власною інтерпретацією добра В. Винниченко формулює нову пару: добро-ненависть. В окремих творах добро редукується до зла, тобто вчинки, що викликані негативними емоціями, є виразом підсвідомого прагнення полегшити долю людини (”Тайна”, ”Маленька рисочка”). Виходячи з цього, варто звернутися до феномена маски, що є не тільки способом симуляції певних ознак, а й дисимуляції (приховування). Отже, справжні риси, почуття і переживання героїв мимовільно викриваються через їхні вчинки. Г. Башляр говорить, що на прикладі людини, яка приховується, видно, як поводить себе свідомість дисимуляції.

Протистояння *любов-ненависть* спостерігаємо в оповіданнях ”Тайна”, ”Щось більше за нас”, ”Маленька рисочка”. Так, в оповіданні ”Тайна” Лярош вважає, що ненависть сильніша за любов, і саме вона робить людину вільною. Оповідання завершується щасливим визнанням Лярошем своєї помилки і поверненням до власного дому та люблячої онуки. Трійка персонажів-”сліпців” твору стає художнім втіленням ідеї щастя: людина, що має фізичну ваду (сліпа), бідна, морально спустошена, але з відчуттям щастя (жебрак); заможна, псевдощаслива і сліпа, бо не розуміє свого щастя (старий Лярош); і ніби сліпа, бідна, але гармонійна, а отже, щаслива (Передерієнко). Ненависть-маска провокує поведінку, яка демаскує персонажа, підкреслює небайдужість до тих, на кого вона спрямована, оскільки внутрішній світ супротивника виявляється руїною власного світу героя.

У **підрозділі 2. 3.** – ”Категорія справжності як можливість самореалізації” – з’ясовується, що самореалізація особистості є важливим фактором усвідомлення сенсу життя та його наповненості.

У пункті 2. 3. 1. – ”Щастя повернення втраченої тожсамості” у повісті ”На той бік” – виявлено, що неможливість чи невміння персонажів знайти себе у більшості творів В. Винниченка є причиною нещастя і тотожна несправжності, відокремленню від природи. Натомість зміна світогляду є для персонажів знаковим поверненням до витоків, до свого коріння. У повісті ”На той бік” кордон є межею, символічним кінцем одного життя і початком іншого, для професора Верховдуба він стає моментом віднайдення себе, повернення до народу. Побоювання за власне життя під час переходу кордону – це не тільки передбачення можливої смерті (зникнення). Витоки страху Верховдуба пояснює образ народу та відношення професора до нього: названий буржуєм, тобто ворогом народу, герой повинен бути покараний. М. Шеллер говорить, що існує не тільки індивідуальна смерть, а й смерть виду, яка викликана вичерпанням життєвих умов, що ним керують. Смерть тут набуває ознак пристосування до оточення. Роздуми Верховдуба про зникнення підкреслюють дидактичний досвід страху: не тільки фізична смерть є страшною. Прикметно, що супутниця Верховдуба Ольга Іванівна, як особа, що не зрадила свого коріння, не відчуває страху, натомість побоювання професора за власне життя відкриває перспективу страху за ймовірне зникнення народу, оскільки простежується їх ототожнення.

У пункті 2. 3. 2. – ”Свобода від свободи: перевірка на чесність вибору” (на матеріалі оповідання ”Таємність”) – зазначається, що у творчості В. Винниченка важливу роль відіграє феномен свободи як необхідний елемент щастя і як послідовний крок у можливості здійснення вибору. В оповіданні ”Таємність” виявом свободи є можливість чинити відповідно до обов’язку, навіть якщо це призводить до неволі. Внутрішня свобода виявляється неможливою без послідовності дій, ціна яким несвобода фізична і, як у випадку головної героїні Полі, – смерть на каторзі. Натомість оповідач, котрий хизується своїм статусом (помічник прокурора) і має можливість позбавляти свободи інших, сам наділений свободою, яка нею не є. У розумінні послідовних персонажів В. Винниченка справжня свобода ”дарує” смерть, а не життя. У цьому контексті оповідач набуває рис несправжнього, оскільки не здатен бути творцем свободи. Невольа стає символом справедливості ув’язненого, його справжності і здійснення власного вибору, а отже, свободи за посередництвом несвободи. Розуміння свободи не тільки як ”свободи від”, але й ”свободи до” (Е. Фромм), стає незмінною рисою незвичайних персонажів В. Винниченка.

У **підрозділі 2. 4.** – ”Космогонічний слід Винниченкової теорії щастя: будинок як символ світотворення” – з’ясовується символічний зв’язок образу дому та процесу його зведення з ідеєю людського щастя та його досягнення. Згідно з поглядами головного героя оповідання ”Історія Якимового будинку”, щастя повинно створюватися самою людиною, будуватися, як дім. М. Еліаде вважає, що символічний досвід дому повторює космогонічну схему і обрядовий сценарій: осісти

на якійсь околиці є рівнозначним закладанню підвалин світу. Образ будинку виходить за межі бездіяльної речі і здобуває право впливати на того, хто перебуває в його стінах. Створена Якимом теорія щастя оприявнюється у формі будівлі, яка в майбутньому повинна стати фортецею щастя. Нещасливий кінець експерименту Якимового будинку (смерть від руки брата дружини) неминучий, адже і герой, і його задум залишаються неприйнятими. Інформація про нове заміжжя дружини Ліни незабаром після смерті Якіма свідчить про те, що нещасливим видається не безглуздо розбите подружжя Якіма й Ліни, а новостворена сім'я.

В окремих творах В. Винниченка просторова локалізація дому виходить за межі конкретного місця проживання, тобто дім, у якому фактично мешкає персонаж, не виконує своєї сакральної функції, що особливо яскраво виражено у творах про життя емігрантів ("Рівновага"). У цьому контексті актуальним видається запропоноване Г. Башлярром сприйняття оніричного образу дому, у якому особа ніколи не мешкатиме.

У свідомості людини сакральну функцію виконує інший вид будівлі – храм. Образ храму, який має негативне забарвлення, постає у романі "Сонячна машина" (палац Мертенса, "храм краси" Сузанни).

Оживлення образу будинку у творах В. Винниченка накладає на нього право повноцінно існувати й виконувати функцію творця й руйнівника водночас, причому і креативна, й руйнівна здатність є закономірним явищем. Бажання здійснення поновного створення світу рівноцінне процесові будівництва дому, і послідовний у своїх діях герой зазвичай вірний своєму рішенню до кінця. Яким ("Історія Якимового будинку") заплатить за ідею життям, Мері й Таня ("Рівновага") ризикуватимуть на батьківщині свободою. Роман "Сонячна машина" розгортає радісну перспективу створення нового дому у невідомому майбутньому.

Розділ 3. – "Антропоцентрична спрямованість ідеї суспільного щастя в художній традиції Володимира Винниченка" – вивчає актуальну для творчості письменника проблему взаємозв'язку моральності й людського щастя. Відкидання усталеної моралі та християнських цінностей наділяє персонажа вищістю, а заперечення Бога ставить героя нарівні з ним. Однак спостерігається тенденція до надання новоявленому Богові людських рис ("Божки"). Важливої ваги як перешкоди щастю набуває страждання, викликане соціальною нерівністю ("Божки", "Олаф Стефензон", "У графському маєтку"), невлаштованість родинних стосунків ("Записки Кирпатого Мефістофеля") та здатність / нездатність особистості на самопожертву заради суспільного щастя ("Хочу!", "Пророк").

У **підрозділі 3.1.** – "Нова мораль як початок безбожності" – розглядаються декларовані персонажами творів В. Винниченка ідеї "нової моралі" й "чесності з собою" та їх вплив на досягнення особистістю щастя.

У пункті 3. 1. 1. – ”Несподівана сила слабкості почуттів” – на прикладі роману ”Божки” простежується розгортання філософської дискусії про негативний вплив стереотипного розуміння моральних принципів на щастя людей. Позитивні універсалії легко обертаються на негативні, якщо, роблячи щасливими одних, помножують нещастя інших або не рятують від нього. Цю обрану суспільством хибну лінію поведінки головний герой роману Вадим Стельмашенко називає ”служінням божкам”, а жертвою, що їм приноситься, є щастя. Власний ”принцип щастя” головний герой ґрунтує на відсутності будь-яких почуттів. Крім того, Стельмашенко вважає, що людина, яка не розвивається, а вироджується, втрачає свою силу і не може бути щасливою. Попри свою аморальність, Вадим подає загальнолюдські істини – добро, справедливість, правду – у власній інтерпретації, розмежовуючи при цьому оточення на гноблених і гнобителів. Персонаж стає на бік перших, і його дії набувають морального наповнення тільки тоді, коли стають корисними для тих, що страждають. ”Аморальною” Вадим називає також безумовну материнську любов. Материнська любов виправдовує тих, що беруться вершити справедливий суд, – любов до людини, якщо вона істинна, не визнає жодного вибору, тобто не має відношення до моралі.

Опозиція щасливий-нещасливий має соціальне підґрунтя, де парадоксальним чином виявляється, що найбільш нещасними є гнобителі, бо потерпають від браку духовних цінностей, а отже, потребують співчуття. Таке розуміння наближує Вадима до всепрощаючої материнської любові. Матеріальні цінності без справедливості й здоров’я втрачають свою вагу. Спроба Вадима знищити почуття вдається тільки щодо кривдників: жорстокість і байдужість до них стає способом відновлення втраченої рівноваги та встановлення справедливості. Що стосується ставлення до покривджених, зокрема родини, то воно завжди супроводжується ”пробоїною” у ”великому принципі щастя” і стає невід’ємною ознакою близької персонажам В. Винниченка людськості, яка притаманна навіть тим героям, що претендують на роль Бога.

У пункті 3. 1. 2. – ”Феномен віри як детермінанта повновартісного життя у романі ”Чесність з собою” – звертається увага на категорію віри, що є ключовою ланкою, за допомогою якої автор розгортає дискусію про цінність і цілісність гармонійного життя і можливість щасливого існування. У колі дійових осіб кожен пов’язаний із поняттям віри. Провідне місце у творі займає опозиція думка-почуття, де почуття асоціюється з душею (духовністю), думка – з холодним розрахунком, розумом (матеріальним). За теорією головного героя Мирона Купченка, для отримання результату потрібно довести думку до почуття. Інший персонаж – Тарас – обстоє протилежне: потрібно почуття довести до думки. У суспільній свідомості брак віри означає духовний занепад. Разом із тим відсутність віри й душі виключає наявність гріха, а отже, зникає потреба в моралі. Тарас досяг руйнації, знецінення душі, тобто виключив зі свого життя почуття і заслужив визнання Мирonom його чесності. Тарас чинить самогубство, і такі дії, якщо слідувати логіці твору, закономірні: прийняття смерті є його рішенням і здійснюється заради ідеї. Знищення

почуттів дало відповідний результат: відсутність душі робить непотрібним і абсурдним існування тіла, унеможлиблює його.

Сцена "народження нового життя" Мирона й Дари "на трупах", що завершує роман, є спробою висловити власні переконання і утвердити свою життєву позицію. Фінал роману не передбачає подальшого діалогу, тому прийняття оточенням декларованої персонажами позиції залишається під питанням.

У **підрозділі 3. 2.** – "Скидання богів і ствердження власної богообраності" – досліджуються причини оскарження Бога персонажами творів В. Винниченка.

У пункті 3. 2. 1. – "Покарання як вияв справедливості в оповіданні "У графському маєтку" – простежується прямий докір Богові за соціальну несправедливість і страждання простолюду. Головний персонаж Юхим Молочайченко шукає пояснення злодіянь багатіїв у вищих сил, а коли не знаходить, наважується на відмову від Бога. До усвідомлення своєї сили він приходять через розуміння сенсу життя, що стає порятунком від страху смерті, визнання власної провини та повернення з графського маєтку до батьківського дому, відчуття любові до покривджених, сумнів у справедливості Бога та міць безбожності.

Г. Адлер стверджує, що кожна справжня сутичка з Богом, архетипом доленосної сили, що призначений давати й відбирати життя, означає потенційну смерть, а отже, кожне повернення із такого досвіду повинно стати народженням із мороку повного знищення. Новоявлений Бог зберігає за собою право на можливість покарання як інструмент обмеження волі, тому відповідальний за його використання. Свідченням правильності власного вибору, на думку персонажа, є помста селян графам і пожежа у їхньому будинку.

У пункті 3. 2. 2. – "Визнання через поразку (на матеріалі оповідання "Олаф Стефензон")" – з'ясовується, що непоодиноким мотивом у творчості В. Винниченка є зникнення головного героя через смерть чи відхід як результат його незгоди з суспільством. Алієнація та неможливість реалізувати свої ідеї в недосконалому суспільстві спонукають персонажа до того, що він демонстративно залишає несправедливе до нього оточення. Так стається і з художником Олафом Стефензоном, котрий програє конкурс, залишає Париж і обіцяє повернутися, коли знатиме, що і як малювати, щоб не програти свого щастя. "Щастя", зображене на картині Олафа (робітник, який працює з радістю), не принесло йому перемоги. Своєю роботою Олаф не наблизився до ідеї організатора конкурсу Вальдберга, але невизнання молодого художника самим "генієм, якого не зрозуміли" (Богом), ставить його нарівні з ним. Програш Олафа є поразкою без поразки, оскільки тепер не Вальдберг, а Олаф є неприйнятним. Доведеною залишається не формула *щастя немає, а щастям є те, чого немає*.

У **підрозділі 3. 3.** – "Життєтворчість і щастя: функція людського" – вивчається спрямованість сильних постатей творів В. Винниченка на одвічні людські цінності: бажання

творчості, продовження життя, усвідомлення власного призначення. Відгукнувшись на "смерть Бога" в собі, окремі герої опинилися між руйнівною диявольською та благодійницькою месіанською іпостасями. Досягнення щастя передбачає необхідність людського образу.

У пункті 3.3.1. – "Нещасливе хитання поміж Богом і дияволом" – на прикладі роману "Записки Кирпатого Мефістофеля" простежується невміння головного героя Якова Михайлюка досягти рівноваги у балансуванні між ролями Бога і диявола та нездатність відчутти людське щастя. Свідченням ідеальної, справжньої любові для Якова є не повне розчинення в коханій людині, не страх її втратити, а дивовижна любов до людей і світу. Такого ставлення без страху втратити й загубитися самому Михайлюк не відчуває ні до кого. У розмислах Михайлюка помітне раціональне начало, розум у його уявленні є вищою силою, яка здатна переважити інстинктивне, звиряче, нерозумне, не підпорядковане розуму. Розсудливі, не позбавлені логіки поривання Михайлюка поєднати природне й розумне зазнають поразки в ході реалізації ілюзорних ідей щодо своєї винятковості та права будь-якого впливу на людей.

У пункті 3.3.2. – "Утрачена творча роль людського начала (на матеріалі роману "Хочу!")" – спостерігається нездатність особистості позитивно впливати на дійсність та реформувати її. В. Панченко називає роман "Хочу!" "прологом до "конкордистських" романів В. Винниченка, у яких головними є сценарії щастя. Небажання Андрія Халепи жити співпало зі знищенням абсолютного Бога і розумінням, що такий спосіб ідентифікації з ним закономірно передбачає смерть нового Бога. Такі роздуми наводять на думку про моральну (людську) смерть як символ закостеніння, відсутності бажання і потреби жити. Постріл Халепи-самогубця – це спроба порятуватися від спустошення і "воскреснути" духовно, повернутися до щасливого – людського – життя.

На думку іншого героя, Петра Сосненка, творча людина повторює Бога-творця, а отже, її наближення до божественного начала не повинно супроводжуватися убивством Бога. Життя Халепи балансує між двома можливостями: богемним існуванням зрусифікованого невігласа та жертвності заради яскравої ідеї – добробуту українських робітників.

Визначальним у творі є не факт досягнення мети, а придатності до служіння ідеї. Халепа виявляється нездатним до втілення задуму Петра Сосненка, а тому ідея "визволення праці" так і не перетворюється на "визволення життя Халепи". Початок війни та передбачення можливої смерті дають Андрієві зрозуміти, що він може не втілити задуманого в життя, але вже не через брак бажання чи вміння, а з поясненої старим Сосненком безсилості: з примусу підпорядкування чийсь волі. Нещасливим збігом є те, що Андрій відчуває себе слабким і безсилим якраз після того, як "тільки-тільки приїхав додому, до себе". Із цього випливає, що повернення до своїх витоків, яке так радісно сприйняв Андрій, насправді не відбулося.

У пункті 3. 3. 3. – ”Смертельна гра у драмі В. Винниченка ”Пророк”: боротьба за першість” – простежуються притаманні здатним до самовдосконалення персонажам творів В. Винниченка риси творця. Традиційним у творчості письменника є бажання прислужитися суспільству, побудувати життя за власними переконаннями, дотримання яких здатне забезпечити щастя людства. На таку роль у драмі претендують Амар (східний пророк), мільйонерка Кет та її управитель Річард Райт. Кожен із них бере участь у боротьбі за першість, за можливість називатися Месією і – відповідно до цієї ролі – бути готовим на жертву. Питання добра і зла, правди і брехні знову перетинаються у творі: добро, що призводить до всездозволеності і безхарактерності, не може бути визнаним за добро. Людська жертва (смерть пророка Амара) покликана змінити світ, незважаючи на те, що Амар поступається правом подальшого проповідування ”нової правди” Райту і Кет. Звинувачення на адресу Амара, що поставило під сумнів його божественну сутність та виявило людські почуття, грає на користь Амара. У драмі ”Пророк” В. Винниченко вкотре простежив намагання сильної особистості здійснити спробу знайти рецепт щастя, а разом із тим проголосити себе рятівником людства, новим Месією, який для досягнення власної правди не зупиняється ні перед чим. ”Людське”, що є гармонійним поєднанням раціонального й чуттєвого начал, приймається за істинне доти, доки не має в собі руйнівного начала, а слухність і цінність ідеї значною мірою визначається здатністю особи до її втілення.

Самопожертва Амара заради збереження й поширення вчення не є його запереченням, навпаки, чи не вперше Бог, що перестає бути Богом і наближається до людини у переживанні її почуттів, ”возноситься” з визнанням і славою. Питання розвитку вчення й адекватної (істинної) його інтерпретації залишається на совісті його наступників.

У **висновках** підсумовуються теоретичні й практичні результати дослідження і з’ясовуються особливості інтерпретації евідемонізму у творчості В. Винниченка: відчуття радості й суму як ознаки внутрішньо багатой, неординарної особистості; мотив доброчинності та ненависті як маски добра, що є необхідним елементом сприяння щастю іншого (”Радість”); усвідомлення власної ідентичності (”На той бік”) та відчуття внутрішньої свободи (”Таємність”); ідеалізація образу дому як щасливого місця, будівництво якого стає тотожним світотворенню (”Історія Якимового будинку”). Заслуговує на увагу антропоцентричне бачення В. Винниченком проблеми суспільного щастя, у якому на перший план виходить людина з її найрізноманітнішими потребами. Позірною відмова від почуттів анулюється в колі найближчих людей (”Божки”), а успіх ідеї неодмінно супроводжується твердою вірою в неї (”Чесність з собою”). Сильний герой В. Винниченка стоїть на шляху відмови від сумнівних авторитетів (”У графському маєтку”, ”Олаф Стефензон”) та визнає необхідність творчого людського начала в призначенні служіння людству (”Хочу!”, ”Пророк”). Незважаючи на думку про багатоманітність та різноликість істин, послідовний

персонаж у творах В. Винниченка претендує на визнання його рації та прийняття поглядів у невідомому, віддаленому в часі майбутньому.

Основні положення дисертації висвітлені в публікаціях:

1. Павлінчук Т.І. Смертельна гра у драмі В. Винниченка "Пророк": боротьба за першість / Т. І. Павлінчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2006. – Випуск 29. – С. 215-218 (0,4 др. арк.).

2. Павлінчук Т. І. Невипадкові покарання як шлях до свободи й богообраності в оповіданні Володимира Винниченка "У графському маєтку" / Тетяна Павлінчук // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. Випуск 11. – К. : Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 2006. – С. 217-221 (0,3 др. арк.).

3. Павлінчук Т. І. Концепція щастя і її художнє вираження у романі В. Винниченка "Лепрозорій" / Тетяна Павлінчук // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. Випуск 9. – К. : Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 2005. – С. 127-130 (0,4 др. арк.).

4. Павлінчук Т.І. Природа суму в оповіданнях В. Винниченка "Ланцюг" і "Чудний епізод" / Т. І. Павлінчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2004. – Випуск 15. – С. 240-243 (0,3 др. арк.).

5. Павлінчук Т. І. Образ будинку як означник долі у творах В. Шевчука "Привид мертвого дому" та В. Винниченка "Історія Якимового будинку" / Тетяна Павлінчук // Волинь-Житомирщина. – 2004. – Випуск 12. – С. 93-97 (0,4 др. арк.).

Додаткові публікації:

1. Павлінчук Т. І. Свідоме і несвідоме зрадництво як трагедія українського народу у драмі В. Винниченка "Між двох сил" / Т. І. Павлінчук // Теорія і практика формування громадянських цінностей старшокласників : збірник науково-методичних праць. – Житомир, 2004. – С. 112-116 (0,3 др. арк.).

2. Павлінчук Т. І. Нещасливе хитання між Богом і дияволом (за романом В. Винниченка "Записки Кирпатого Мефістофеля") / Тетяна Павлінчук // Літературознавчі студії. Випуск 2 / за редакцією П. В. Білоуса. – Житомир : ЖДУ, 2008. – С. 99-104 (0,4 др. арк.).

3. Павлінчук Т. І. Науково-дослідницька робота учителя-словесника на шляху самоосвіти (на матеріалі оповідання В. Винниченка "Радість") / Т. І. Павлінчук // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал. – 2008. – № 1. – С. 102-105 (0,3 др. арк.).

4. Павлінчук Т. І. Поразка без поразки, або Щастя є / Тетяна Павлінчук // Літературознавчі студії. Випуск 3 / за редакцією П. В. Білоуса. – Житомир : ЖДУ, 2009. – С. 126-131.

АНОТАЦІЯ

Павлінчук Т. І. Художня інтерпретація евдемонізму у творчості Володимира Винниченка. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література

У дисертації здійснюється художня інтерпретація евдемонізму у творчості В. Винниченка. Евдемонізм як етичний напрям визначає критерієм моральності, мотивацією поведінки та кінцевою метою діяльності людини її прагнення до щастя. Питання досягнення щастя хвилювало й В. Винниченка, що яскраво простежується у його художній та епістолярній спадщині, щоденникових записах.

Особистісне й суспільне щастя інтерпретується В. Винниченком не тільки як досягнення задоволення. Складні почуття й переживання, пов'язані з відчуттям радості, суму, розумінням краси, добродійності, самопожертвою заради добра оточення стають мотивом багатьох творів письменника. Вартим уваги є почуття ненависті, котре, незважаючи на свій деструктивний характер, дисимулює (приховує) бажання щастя іншому. Незмінним є мотив корисності та самореалізації, що, як це постає із творів В. Винниченка, неможливе без самоусвідомлення себе частиною народу.

Формулювання теорії щастя тотожне процесові зведення дому, мотив руйнації та будівництва асоціюється із бажанням поновного створення світу.

Досліджується також характерний для багатьох персонажів "конфлікт" із Богом та умовне прийняття на себе його ролі й відповідальності. Принцип "чесності з собою", феномен віри та вміння почувати стають рисами людського і є запорукою розуміння щастя. Важливу роль відіграє засудження соціальної несправедливості та визнання багатих осіб нещасливими (дисгармонійними). Простежується помітний у творчості письменника жаль за неможливістю досягти благородної мети у зв'язку з недосконалістю героїв та нездатністю прислужитися суспільству. Заради виправлення такої ситуації застосовуються найрізноманітніші засоби. Брехня задля блага та самопожертва (смерть за ідею на користь людству) стають обов'язковою характеристикою незвичайної " нової людини" В. Винниченка.

Ключові слова: гедонізм, евдемонізм, утилітаризм, щастя, конкордизм, дискордизм.

АННОТАЦІЯ

Павлінчук Т. И. Художественная интерпретация эвдемонизма в творчестве В. Винниченко. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01. – украинская литература.

В диссертации осуществлена художественная интерпретация эвдемонизма в творчестве В. Винниченко. Эвдемонизм как направление в этике определяет критерием моральности, мотивом поведения и конечной целью деятельности человека его стремление к счастью. Эпикур, Сократ, Аристотель обратили внимание на потребность человека ощущать разного рода удовольствие, а также вывели на первый план более сложное удовлетворение жизнью в целом – счастье. Счастье понималось как наивысшее благо. Сенека был убежден, что быть счастливым – означает быть в согласии с природой и разумом. Сократ называл счастьем умение распознавать добро и зло. Вместе с понятием добра появляется понятие добродетели. На важную роль духовности указывали и украинские философы: Г. Сковорода, П. Юркевич. Видоизмененные гедонистические и эвдемонистические теории проявились в утилитаризме – учении, согласно которому поведение личности направлено на явления, приносящие пользу отдельному человеку и обществу.

Вопрос возможности достижения счастья интересовал В. Винниченко, что отобразилось в его литературной деятельности, эпистолярном наследии, дневниках. Вопросу гармоничной жизни и единства человека и природы посвящен его философский трактат "Конкордизм". Писатель был убежден, что счастье достижимо и требует работы, усилий и единства всех сил организма.

Личностное и общественное счастье интерпретируется В. Винниченко не только как достижение удовольствия. Сложные чувства и переживания, связанные с ощущением радости, печали, пониманием красоты, добродетелью, самопожертвованием ради добра окружающих появляются во многих произведениях писателя. Чувство радости становится отличительной чертой открытого для счастья человека, а способность переживать печаль определяет его глубокий внутренний мир. Достойной внимания является интерпретация чувства ненависти, что, несмотря на свой деструктивный характер, диссимулирует (скрывает) желание счастья другому.

Неизменным выступает мотив самореализации, что, как прослеживается в творчестве В. Винниченко, невозможно без признания себя частью народа.

Формулирование теории счастья идентично процессу создания дома, мотив разрушения и построения ассоциируется с желанием повторного создания мира.

В диссертации исследуется также антропоцентрическая направленность творчества В. Винниченко. Характерный для многих персонажей "конфликт" с Богом и условное принятие на себя его роли не исключает моральности, напротив, налагает еще большую ответственность на личность. Счастье в таких случаях зависит от правильности морального выбора. Абсолютная сила, которая в религиозном сознании ассоциируется с Богом, в творчестве В. Винниченко характерна для персонажей, не утративших человечность и творческое начало. В споре Бог-Человек-Дьявол победителем является Человек, а добрым признается то, что способствует его счастью.

Принцип ”честности с собой”, феномен веры и умение чувствовать становятся отличительной чертой человеческого и залогом понимания счастья. Важную роль играет осуждение социальной несправедливости и признание несчастными (дисгармоничными) духовно бедных лиц. Прослеживается осязаемое в творчестве В. Винниченко сожаление в связи с невозможностью достижения цели из-за несовершенства героев и с неспособностью быть полезным обществу. Для исправления подобной ситуации используются самые разнообразные методы. Ложь во благо и самопожертвование (смерть за идею для пользы человечества) становятся обязательной характеристикой необычного ”нового человека” В. Винниченко. Интересной является тенденция к признанию победы даже при фактическом поражении – предполагается, что побежденный претендует на признание его идей в будущем.

Ключевые слова: гедонизм, эвдемонизм, утилитаризм, счастье, конкордизм, дискордизм.

SUMMARY

Pavlinchuk T. I. Literary Interpretation of Eudemonism in V. Vinnichenko’s Body of Work. – Manuscript.

An abstract from the Dissertation in support of a Doctorate of Philosophy in Ukrainian Literature (10.01.01).

This Dissertation provides the literary interpretation of Eudemonism in Vinnichenko’s Body of Work. Eudemonism as a trend in Ethics was considered to be a moral criterion, behavioral motivation, and the ultimate goal of mankind to achieve happiness. The question of probability to achieve happiness interested Vinnichenko, which was reflected in his literary career, epistolary heritage, and diaries.

According to Vinnichenko’s philosophy, personal and social happiness was not meant for achieving pleasure only. Complex feelings and sufferings due to joy, sadness, understanding of beauty, true virtue, self-sacrifice for the common weal become the main motif of his works. It is worthy to note the writer’s outlook on the feeling of hatred, which despite its destructive nature, dissimulates the real intention to wish happiness to others.

One can search throughout Vinnichenko’s career as a writer and find the constant motifs of the benefit of actions and necessary self-fulfillment, without which acknowledging oneself as a part of the people is impossible.

It was a characteristic feature for many of his characters to expose their “conflict” with God and the assumption of His role and responsibilities in their lives. The principle of “being honest with your own self”, the phenomenon of faith, and the ability to feel become the distinctive feature of personal happiness and the evident guarantee of understanding happiness in general. The censure of social injustice and general admission of spiritually bankrupt individuals as being unhappy (disharmonic) played an important role in Vinnichenko’s works. One could trace a note of regret owing to the impossibility of achieving the

goals due to the characters' imperfection and their inability to be useful in society. There were various methods used to correct the situation. White lie and self-sacrifice (martyrdom) become an obligatory description of an enlightened "new person" (V. Vinnichenko).

Key words: hedonism, eudemonism, utilitarianism, happiness, concordism, discordism.